

Autoreferat

1. Imię i nazwisko: Przemysław Łukasz Benken
2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne –
 - 2009 - magister stosunków międzynarodowych, Uniwersytet Szczeciński,
 - 2011 - magister politologii, Uniwersytet Szczeciński
 - 2012 - doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, specjalność historia wojskowa, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, tytuł rozprawy doktorskiej: Ofensywa Wielkanocna 1972 (kulminacyjny punkt wojny wietnamskiej).
3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych –
 - od października 2012 r. pracownik naukowy Referatu Badań Naukowych Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie/Oddziałowego Biura Badań Historycznych IPN Szczecin, od 2019 r. na stanowisku głównego specjalisty;
 - 2012–2017 nieetatowy pracownik naukowy na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu.
4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.).

Monografia naukowa Przemysław Benken, *Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje*, Szczecin–Warszawa 2022, 378 s. + 22 s. wkl., Wydawnictwo Instytutu Pamięci Narodowej; recenzenci wydawniczy: prof. Krzysztof Kubiak, dr hab. Karol Sacewicz.

Informacja o głównym osiągnięciu

W ostatnich latach przedmiotem mego szczególnego zainteresowania naukowego stały się zagadnienia związane ze stosunkami chińsko-wietnamskimi po 1945 r. a także stosunkami polsko-chińskimi w latach osiemdziesiątych i kryzysem wewnętrznym, jaki dotknął Chińską Republikę Ludową w 1989 r. Była to naturalna kontynuacja badań prowadzonych od kilkunastu lat nad polityczno-wojskowymi aspektami rozwoju sytuacji w Azji Południowo-



Wschodniej po 1945 r., wynikająca ze specjalizowania się w historii wojskowej, historii dyplomacji oraz strukturach i metodach działania aparatu bezpieczeństwa w krajach komunistycznych. Wiązało się to z prowadzeniem kwerend m.in. w Archiwum Akt Nowych, Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych, The Virtual Vietnam Archive of The Vietnam Center and Sam Johnson Vietnam Archive oraz Wilson Center Digital Archive.

Pierwsze efekty badań publikowałem na łamach renomowanych rodzimych czasopism naukowych, w tym m.in. w „Dziejach Najnowszych”¹. Następnie ogłaszałem drukiem kolejne teksty publikowane w tomach studiów monograficznych. Artykuły te w części były efektem wystąpień na ogólnopolskich konferencjach naukowych, na których przedstawiałem swoje ustalenia i poddawałem je pod dyskusję przedstawicieli rodzimego środowiska naukowego².

W części spośród wspomnianych wyżej artykułów zaprezentowano wybrane rezultaty badań cząstkowych, które znalazły się następnie w przygotowywanej monografii naukowej pt. *Kryzys w komunistycznych Chinach w 1989 roku i jego wpływ na sytuację w PRL oraz stosunki dwustronne. Przyczyny, przebieg, konsekwencje*, Szczecin 2022 (książka ukazała się w 2023 r.), będącej ukoronowaniem prowadzonych badań. Celem jej było określenie przyczyn kryzysu w ChRL z drugiej połowy lat osiemdziesiątych XX w., z punktem kulminacyjnym w postaci protestów na ulicach Pekinu i innych wielkich miast w okresie kwiecień-czerwiec 1989 r., jak również analiza jego przebiegu i konsekwencji, m.in. w kontekście wpływu wywartego na stosunki chińsko-polskie i sytuację wewnętrzną PRL. Ten ostatni aspekt jest uzasadniony z uwagi na to, że ChRL i PRL zmagaly się pod koniec lat

¹ Zob.: *O religii w Chińskiej Republice Ludowej. Notatka z rozmowy przeprowadzonej przez radcę ambasady polskiej w Pekinie z zastępcą kierownika Pracowni Badawczej w Urzędzie do spraw Religii przy Radzie Państwa Chińskiej Republiki Ludowej 20 sierpnia 1987 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej” 2018, nr 2 (32), s. 546-567; Wojciech Jaruzelski „otwiera” Chiny. Wizyta I sekretarza Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Państwie Środka w 1986 roku, „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej” 2019, nr 1 (33), s. 103-132; „Burza nad Pekinem”. Przyczyny, przebieg i konsekwencje kryzysu w Chińskiej Republice Ludowej w 1989 r. w świetle archiwów Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, „Dzieje Najnowsze” 2019, r. 51, nr 4, s. 187-228; Zanim nadeszła „pekińska wiosna”. Konflikty w łonie Komunistycznej Partii Chin w latach osiemdziesiątych – perspektywa Wydziału Zagranicznego Komitetu Centralnego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, „Echa Przeszłości” 2022, nr, s. 171-196.

² Chińsko-wietnamski spór o wyspy na Morzu Południowochińskim w latach 1973–1977 [w:] *Militaria Pomorskie. Zbiór studiów*, t. 14, red. Ł. Nadolski, W. Bartoszek, Bydgoszcz 2020, s. 285-317; *Wojna chińsko-wietnamska z 1979 roku z perspektywy polskiej dyplomacji* [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 r. Zbiór studiów*, t. 7, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2020, s. 373-404; *Doktryna wojenna Chińskiej Republiki Ludowej w wybranych dokumentach polskiej dyplomacji z lat osiemdziesiątych XX wieku* [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 r. Zbiór studiów*, t. 5, red. G. Kotlarz, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2018, s. 351-368; *Stosunek Chińskiej Republiki Ludowej do kryzysu w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1980–1981 i następstw wprowadzenia stanu wojennego* [w:] *Stan wojenny po czterdziestu latach. Nowe spojrzenie*, red. W. Polak, S. Galij-Skarbińska, M. Damazyn, Bydgoszcz-Toruń 2022, s. 120-137; *Stosunek Chińskiej Republiki Ludowej do przemian zachodzących w Polsce w latach 1986–1989* [w:] *Kryzys w partii – partia w kryzysie. Ostatnia dekada PZPR*, red. T. Kozłowski, M. Siedziako, Warszawa 2023, s. 342-377.

osiemdziesiątych z podobnymi trudnościami (problemy gospodarcze, spory wewnętrzne dotyczące kierunku wdrażanych reform, spadek prestiżu partii komunistycznej, silne protesty społeczne), a krwawa pacyfikacja Pekinu w nocy z 3 na 4 czerwca dodatkowo zbiegła się z pierwszą turą częściowo wolnych wyborów do parlamentu PRL. Wydarzenia zachodzące w ChRL i PRL wzajemnie na siebie oddziaływały, dlatego też celowym było rozpatrzyć je łącznie, tym bardziej, że w istniejącej literaturze przedmiotu brakowało takiego właśnie ujęcia. Wynikało to również z dążenia do tego, by wypadki zachodzące w PRL pod koniec lat osiemdziesiątych umieszczać w coraz szerszym, międzynarodowym kontekście. Jest to pierwsze rodzime opracowanie powyższych zagadnień, któremu nadano formę monografii naukowej. Dotąd istniała jedynie monografia popularnonaukowa prof. Bogdana Góralczyka z 1999 r., która – mimo zachowania niemałej wartości – nie mogła siłą rzeczy uwzględniać najnowszych wyników badań i rezultatów kwerend archiwalnych.

Choć za punkt kulminacyjny opisywanych wydarzeń uznać należy protesty uliczne w Pekinie z pierwszej połowy 1989 r. (kwiecień-czerwiec), krwawo stłumione przez wojsko, wzięto pod uwagę wszystkie kluczowe aspekty analizowanych zagadnień. Zaliczono do nich: problemy gospodarcze ChRL i ich wpływ na pogarszające się nastroje ludności, silne podziały w kierownictwie KPCh na tle koncepcji reformowania ChRL, niezadowolenie Chińczyków z negatywnych aspektów prorynkowych zmian następujących po przejęciu władzy przez Deng Xiaopinga, niezadowalających warunków życia inteligencji (studentów i absolwentów wyższych uczelni, nauczycieli szkolnych, wykładowców akademickich), jak również wpływ sytuacji międzynarodowej (dekompozycja systemu komunistycznego w ZSRS i krajach Europy Wschodniej). Ważne okazało się również zwrócenie uwagi na napiętą sytuację wewnętrzną pogrążonej w kryzysie PRL, podejmowane od połowy lat osiemdziesiątych próby rozwijania współpracy chińsko-polskiej (motywowane chęcią pozyskania nowych rynków zbytu i wymianą doświadczeń w zakresie reform gospodarczych i politycznych), nową rzeczywistość społeczno-polityczną wytworzoną przez spektakularną klęskę PZPR w pierwszej turze wyborów do parlamentu PRL oraz wpływ masakry w Pekinie na ostateczny rezultat wyborów i stosunek środowisk opozycyjnych do władz.

Jedynie uwzględnienie wspomnianych wyżej czynników mogło pozwolić na udzielenie miarodajnej odpowiedzi na pytania dotyczące faktycznych przyczyn kryzysu; problemów i oczekiwań protestujących Chińczyków; punktu widzenia komunistów na genezę trudności na jakie napotymano pod koniec lat osiemdziesiątych oraz sposobów ich przezwyciężenia; jak również określenie tego, jak sytuacja w ChRL mogła wpływać na rozwój wydarzeń w PRL.

Przeprowadzone badania wykazały, iż najważniejszym źródłem kryzysu w ChRL była nie dość szybko wzrastająca stopa życiowa społeczeństwa chińskiego. Duże znaczenie odegrało ściśle z tym związane postępujące szybko rozwarstwienie społeczne (uderzające w sposób szczególny nie tylko w wyżej wspomnianych przedstawicieli inteligencji, lecz również robotników) wynikające z tego, iż z efektów reform w największym stopniu korzystała (często naginając lub łamiąc w tym celu obowiązujące prawo) wąska grupa ludzi z komunistycznych elit partyjnych lub osób z nimi powiązanych (m.in. ich krewni). Połączenie tych faktów z rozbudzonymi przez władze pod koniec lat siedemdziesiątych aspiracjami ludności, doprowadziło do wrzenia nie tylko w szczególnie niezadowolonym ze swojej trudnej sytuacji środowisku inteligencji wielkich miast (które zapoczątkowało demonstracje), lecz także wśród wielu robotników. Żądanie demokratyzacji życia politycznego – będące efektem m.in. toczącej się zwłaszcza w drugiej połowie lat osiemdziesiątych relatywnie otwartej dyskusji intelektualistów chińskich na temat kierunków rozwoju ChRL – wysunięte przez demonstrujących i często wskazywane jako ich główny cel, wiązało się bezpośrednio z ich ciężką sytuacją ekonomiczną i obserwowanym postępującym wciąż bogaceniem się nieudolnych, a także skorumpowanych przedstawicieli władzy.

Konflikt w łonie kierownictwa KPCh między zwolennikami kontynuacji rozpoczętych po śmierci Mao Zedonga reform a ich przeciwnikami odegrał dużo mniejszą rolę w genezie kryzysu, aniżeli mogłoby to wynikać z niektórych źródeł i opracowań. Miał on wszakże decydujące znaczenie w kontekście reakcji władz komunistycznych na niepokoje społeczne i ostateczne przyjęcie siłowego wariantu rozwiązania problemu. Analiza dostępnych źródeł wykazała ponadto, że do podziałów wśród decydentów KPCh należałoby podchodzić w sposób znaczenie głębszy niż się to często czyni. Nie był to bowiem wyłącznie konflikt między siłami „postępu” a „reakcji”, jak można przeczytać w wielu opracowaniach, lecz klasyczna walka o wpływy i zdecydowane forsowanie własnych koncepcji politycznych. Wyniki przeprowadzonych badań wskazują, że chociaż kryzys był postrzegany jako realny problem, to przynajmniej niektórzy komunistyczni decydenci uznawali go również za szansę na umocnienie swej pozycji w państwie. To, że działania swe maskowali stwierdzeniami o poparciu dla „prodemokratycznych” przemian w Chinach lub obawami dotyczącymi destabilizacji i obalenia systemu komunistycznego nie powinno przesłaniać głównych motywów, jakimi się kierowali. Na pewne wahania, widoczne w działaniach kierownictwa KPCh, mogły mieć również wpływ obawy dotyczące reakcji społeczności międzynarodowej na brutalne zdławienie protestu, której skutków, według m.in. polskich źródeł, bardzo się obawiano.

W niektórych publikacjach można się spotkać ze stwierdzeniami, że demonstracje uliczne w ChRL, a zwłaszcza w Pekinie, wskazywały na istnienie w społeczeństwie silnego „nurtu demokratycznego” orientującego się na rozwiązania istniejące na Zachodzie. Daje się też zauważyć tendencję do przedstawiania protestów w ChRL jako wystąpień o charakterze antykomunistycznym. Podejście takie forsują m.in. przebywający obecnie na emigracji dawni przywódcy studenckich demonstracji. Jednakże rzeczywistych zwolenników tego rodzaju rozwiązań było wówczas w ChRL relatywnie niewielu – występowali oni głównie wśród protestujących studentów i wspierającej ich inteligencji. Większość demonstrujących chciała wprowadzenia „demokratyzacji” nie tyle w celu obalenia systemu komunistycznego, lecz by wymusić przez to ograniczenie głębokich patologii związanych z nierównomierną redystrybucją profitów osiągniętych dzięki reformom. Domagano się, przynajmniej w pierwszej fazie protestu, nie głębokich zmian ustrojowych, a większej transparentności w działaniach władz i uzyskania przez ludność choć minimalnego wpływu na sprawy państwa. Protestujący na placu Tienanmen nawiązywali wprost do przemian, jakie miały miejsce w PRL, gdzie w latach 1980–1981 działały niezależne związki zawodowe i gdzie w drugiej połowie 1988 r. władze zmuszone zostały do podjęcia rozmów z opozycją skutkujących porozumieniem zawartym przy tzw. Okrągłym Stole w kwietniu 1989 r. Z czasem, z uwagi na brak chęci do dialogu ze strony władz i ich konfrontacyjną postawę, żądania zaczęto eskalować, a coraz większe wpływy w ruchu studenckim zdobywali radykałowie, co znalazło przełożenie na jego postulaty i hasła.

Fakt, że studenci i intelektualiści zwracali uwagę na korupcję w łonie rządu i wielkie nierówności społeczne pozwolił zdobyć poparcie wielu robotników i mieszkańców wielkich miast, którzy także mocno odczuwali te problemy. Nie oznaczało to wszakże, że rozumieli oni czym jest „demokracja”, o której mówili młodzi ludzie protestujący na placu Tienanmen, którzy sami mieli kłopoty z formułowaniem koncepcji o znaczeniu szerszym, aniżeli wiecowe hasła. Bardzo silnym bodźcem do wystąpień antyrządowych stała się konfrontacyjna postawa władz, która nie pozwoliła na rozładowanie napięcia w zarodku i doprowadziła obie strony do punktu, w którym jakiegokolwiek większe ustępstwo oznaczałoby upokorzenie i utratę twarzy.

Istnieją również opinie, że domaganie się „demokracji” było cynicznym zagranem pekińskich studentów obliczonym głównie na zdobycie poparcia Zachodu za pośrednictwem relacjonujących protest mediów. Część badaczy wyraża przekonanie, że celem demonstracji nigdy nie było obalenie KPCh. Problem okazuje się być złożony, a w jego ocenie należy wystrzegać się uproszczeń i generalizacji, jednakże osoby prezentujące wspomniane wyżej poglądy na temat natury protestu zdają się ignorować zmiany w dynamice demonstracji

ciągających się od połowy kwietnia aż do początków czerwca. Tymczasem ulegała ona bardzo istotnym ewolucjom.

Pierwsze wystąpienia studentów charakteryzowały się relatywnie skromnymi hasłami i nie podwajały supremacji partii komunistycznej. Konfrontacyjna postawa władz, szczególnie zaakcentowana pod koniec kwietnia, a także dostrzegalny konflikt w łonie kierownictwa KPCh odnośnie metod rozwiązania kryzysu, sprowokowały demonstrantów do radykalizacji. Ponadto do studentów zaczęli dołączać nie tylko niezadowoleni ze swej sytuacji bytowej robotnicy (przystąpili do tworzenia niezależnych związków zawodowych), lecz w maju robili to również przedstawiciele aparatu państwowego. Relatywnie duże poczucie bezpieczeństwa zgromadzonych na placu Tienanmen ludzi (m.in. dzięki obecności przedstawicieli zachodniej prasy, zaplanowanej na drugą połowę maja ważnej wizycie przywódcy ZSRS w Pekinie oraz zarysowującemu się rozłamowi w łonie kierownictwa KPCh) również sprzyjało stawianiu coraz dalej posuniętych żądań. W końcowej fazie protestu zmierzały one wprost do obalenia tych spośród komunistycznych liderów, których uznano za niezdolnych do podjęcia szczerego dialogu ze społeczeństwem.

Warto zauważyć, że sytuację w czasie kryzysu zaogniały nietrafionymi działaniami nie tylko władze, lecz również niektórzy przywódcy studenccy obawiający się demobilizacji demonstrantów. Jednym z przełomowych momentów okazało się rozpoczęcie bezpośrednio przed przyjazdem Michaiła Gorbaczowa do Pekinu protestu głodowego na placu Tienanmen. Był on dla przywódców KPCh ciosem niezwykle silnym, bo kompromitującym ich wobec ważnego zagranicznego gościa. Podobnie rzecz się miała z wzniesioną przez studentów instalacją artystyczną nazwaną *Bogini Demokracji*, dla której wzór stanowiła amerykańska Statua Wolności. Fakt, że umieszczono ją naprzeciw portretu Mao Zedonga, musiał być przez wiele osób z kierownictwa KPCh uznawany za prowokację.

Dynamiczny rozwój sytuacji międzynarodowej nie oddziaływał jedynie na uczestników protestu, lecz także na ściśle kierownictwo KPCh. Szczególnie pilnie śledziło ono wydarzenia w krajach Europy Wschodniej, wyciągając z nich wnioski, że okazywanie słabości przez tamtejsze reżymy jedynie przyspiesza ich upadek. Chińscy komuniści, z Deng Xiaopingiem na czele, byli zdecydowani zrobić wszystko, by nie podzielić ich losu. Choć można się niekiedy spotkać z poglądem, że protesty uliczne z 1989 r. okazały się za słabe (brakowało im szerszego poparcia społecznego, zwłaszcza na wsi), aby móc realnie zagrozić supremacji KPCh, to komunistyczni przywódcy w Chinach uznali je za niebezpieczeństwo, które może skutkować fatalnymi konsekwencjami.

W kierownictwie KPCh ścierały się ze sobą dwie główne koncepcje na temat sposobu rozwiązania problemu. Pierwsza, zakładająca podjęcie dialogu ze społeczeństwem, za którą opowiadał się sekretarz generalny KPCh Zhao Ziyang, ukierunkowana była na zdobycie w ten sposób przez partię szerokiego poparcia dla dalszego reformowania kraju pod względem gospodarczym i politycznym. Osłabiono by przy tej okazji wciąż jeszcze silne środowiska (także w kierownictwie KPCh) niechętne zbyt szybkim i daleko idącym przemianom w ChRL, które starały się podminować pozycję sekretarza generalnego. Faktyczny przywódca Chin, Deng Xiaoping, początkowo skłaniał się ku koncyliacyjnym poglądom Zhao Ziyanga, lecz gdy intrygi przeciwników sekretarza generalnego (z premierem Li Pengiem na czele) domagających się przyjęcia twardego kursu doprowadziły do radykalizacji protestujących, przeważył wariant siłowy. Zhao Ziyang, którego wkrótce potem pozbawiono wszystkich stanowisk, został obwiniony o to, że przez swe nie dość zdecydowane działania i rozbijanie jedności partii uniemożliwił szybsze rozładowanie kryzysu i wystawił system komunistyczny w ChRL na poważne niebezpieczeństwo. Wszystko to, jak wynika z przeprowadzonych badań, było elementem szerszej walki o uzyskanie maksymalnych wpływów KPCh, przed spodziewanym wycofaniem się Deng Xiaopinga z życia publicznego. Dla obu głównych frakcji kryzys z końca lat osiemdziesiątych mógł być użyty jako idealne narzędzie do ostatecznego rozstrzygnięcia sporu na swą korzyść i zepchnięcia na margines adversarzy. Z jednej strony obawiano się, by protesty obywateli nie wymknęły się spod kontroli, z drugiej – w pełni świadomie i cynicznie – starano się wykorzystać je do własnych partykularnych celów w toku walki o władzę. Należałoby zauważyć, iż pacyfikacja Pekinu nastąpiła po tym, jak minął już punkt kulminacyjny protestu, a liczba demonstrantów zaczęła spadać. Użycie wojska niewątpliwie było pokazem siły komunistycznych władz wobec społeczeństwa, jednak odegrało również podobną, rozstrzygającą rolę w kontekście konfliktu wewnętrznego, jaki rozdzierał KPCh. Był to zatem silny sygnał wysłany do całego narodu przez ówczesnego faktycznego przywódcę Chin.

Na ostateczne decyzje Deng Xiaopinga bez wątpienia przełożyło się nie tylko umiejętne urabianie go przez przeciwników Zhao Ziyanga w kierownictwie KPCh, lecz także krytyka jego osoby płynąca ze strony protestujących i poczucie, że światowy ruch komunistyczny w 1989 r. znalazł się w bardzo trudnym położeniu. Można również rozważać, na ile wiekowy i zapewne nieco oderwany od rzeczywistości faktyczny przywódca Chin był podatny na przedstawianie mu wydarzeń w Pekinie jako zagrożenie powrotem do czasów *Rewolucji Kulturalnej*, która była jednym z najgorszych okresów w życiu Deng Xiaopinga. Niemniej należy stanowczo podkreślić jego decydującą rolę we wprowadzeniu stanu wyjątkowego i

spacyfikowaniu stolicy przy udziale wojska. Pojawiające się stwierdzenia o tym, że nie miał on pełnej wiedzy o rozwoju wypadków i nie zdawał sobie sprawy z konsekwencji użycia armii do likwidacji demonstracji należałoby uznać za błędne.

Niezwykle ważne okazały się nie tylko decyzje faktycznego przywódcy ChRL w okresie przed i w trakcie kryzysu, lecz również po jego zakończeniu. Gdy krwawy pokaz siły skutecznie zastraszył społeczeństwo, dokonano „porządków” w KPCh. Wbrew oczekiwaniom wielu środowisk naciskających w czasie kryzysu na zdecydowane działania, Deng Xiaoping nie zmienił swych głównych koncepcji deklarując dalsze prowadzenie reform w ChRL, aczkolwiek ograniczył je głównie do kwestii gospodarczych. Nie nastąpił jednak powrót do praktyk z okresu maoizmu, na co wielu w Chinach liczyło i czego wielu się obawiało.

Osobnymi aspektami wartymi analizy były kwestie związane z wykorzystaniem wojska do pacyfikacji protestu i reakcji światowej opinii międzynarodowej.

W pierwszym przypadku należałoby zwrócić uwagę na fiasko działań podejmowanych bezpośrednio przed pacyfikacją i początkowo słabe przygotowanie armii do zaprowadzenia porządku w stolicy – zarówno pod kątem planowania, jak i posiadanych sił oraz środków. Nieskuteczność pierwszych działań miała negatywny wpływ na nastroje żołnierzy i niektórych dowódców. Zdeterminowani mieszkańcy Pekinu przez pewien czas skutecznie blokowali kolumny wojska na przedmieściach stolicy, uniemożliwiając zaskoczonym i zniechęconym żołnierzom marsz w głąb miasta i rozwijając wśród nich antyrządową agitację. Krwawe stłumienie protestu, wsparte przez ściągnięte w tym celu dodatkowe jednostki, mimo napotkania na szereg trudności i poniesienia strat (zwłaszcza w sprzęcie), przeprowadzono bardziej sprawnie. Wszystko wskazuje na to, że wytypowani do tego żołnierze nie mieli oporów przed wykonaniem rozkazów nakazujących użycie broni przeciwko demonstrantom, choć zdarzały się wyjątki.

W drugim przypadku należałoby zwrócić uwagę, że chociaż Zachód, w tym Stany Zjednoczone, zareagował ostro w sferze werbalnej na pacyfikację Pekinu, to jednak wkrótce przeważał pragmatyzm. Sankcje, jakie nałożono na ChRL, nie tylko były o wiele mniej dotkliwe, aniżeli działania podjęte wobec PRL po 13 grudnia 1981 r., lecz relatywnie szybko starano się dążyć do normalizacji wzajemnych stosunków. Powiązania gospodarcze z jednej strony, z drugiej zaś obawa o destabilizację Chin, tryumf zwolenników powrotu do maoizmu lub popchnięcie Pekinu w kierunku sojuszu z ZSRS, spowodowały, że krytyka brutalnych działań ChRL była głównie prowadzona na użytek zaszokowanych nimi społeczeństw Zachodu. Co godne odnotowania, także polscy dyplomaci w Pekinie postulowali przyjęcie pragmatycznego stanowiska uznającego protesty w ChRL i ich zdławienie za wewnętrzną

sprawę Chin. Chciano w ten sposób podtrzymać dobre stosunki dwustronne i nie dopuścić do zerwania współpracy gospodarczej.

Ostatnim zbiorem zagadnień wartym analizy okazał się inspirujący wpływ wydarzeń w PRL na protestujących i wynikający z tego niepokój kierownictwa KPCh, jak również przełożenie się krwawej pacyfikacji Pekinu na wzmocnienie słabnącej pozycji PZPR w jej relacjach z opozycją. Powoływanie się na możliwość zastosowania nad Wisłą „wariantu pekińskiego”, nawet jeśli nie był on z różnych względów praktycznie możliwy do przeprowadzania, niewątpliwie wpłynęło na niekonfrontacyjny stosunek strony „solidarnościowej” wobec PZPR w kontekście drugiej tury wyborów i przedłużyło ich nadzieje na utrzymanie władzy w jakiejś formule. Choć nieoczekiwana ciężka klęska komunistów startujących z listy krajowej tworzyła możliwości manewru dla opozycji w celu zwiększenia ilości posiadanych mandatów w Sejmie, to ostatecznie zgodzono się, by drugą turę wyborów przeprowadzić w sposób pomyślny dla PZPR, co pozwoliło kierownictwu tej ostatniej jeszcze przez jakiś czas zachować przynajmniej teoretyczną możliwość utrzymania się przy władzy, z pewnością wydłużyło proces transformacji. Interesujące były również reakcje społeczeństwa polskiego, a zwłaszcza studentów, na masakrę w Pekinie oraz organizowane w związku z tym akcje protestacyjne.

W toku praca nad monografią przeprowadzono kwerendę m.in. w: AAN, AIPN (archiwum w Warszawie i archiwa oddziałowe) oraz AMSZ. Z uwagi na to, że PRL utrzymywała pod koniec lat osiemdziesiątych przyjazne stosunki z ChRL, zdobyto dzięki temu szereg niezwykle interesujących informacji pozwalających z jednej strony na weryfikację treści zawartych w opublikowanych źródłach amerykańskich i chińskich, z drugiej zaś na uwzględnienie szeregu nowych kwestii, nie ujętych w źródłach anglojęzycznych. Przykładem tego mogła być m.in. zdeponowana w AIPNteczka pracy kontaktu operacyjnego ps. „Bert”, korespondenta Polskiej Agencji Prasowej w Pekinie. Zawarto w niej streszczenia rozmów prowadzonych z różnymi przedstawicielami życia naukowego i politycznego w Pekinie przeprowadzonych w latach 1988–1989.

Dokumenty z AAN i AMSZ (m.in. analizy pracowników Ambasady PRL w Pekinie i Departamentu II Wydziału Zagranicznego KC PZPR) pozwalały czerpać z ustaleń polskich dyplomatów, którzy w owym czasie byli dosyć dobrze zorientowani w sytuacji wewnętrznej ChRL. Materiały te praktycznie nie był dotąd szerzej, o ile w ogóle, wykorzystywane w badaniach historycznych, tymczasem jest to cenne źródło pomagające zrozumieć dynamikę wydarzeń w ChRL nie tylko w okresie protestów, lecz także po 4 czerwca 1989 r. Informacje na temat działań KPCh po krwawej pacyfikacji Pekinu nadsyłane przez dyplomatów PRL

dobrze ukazują główne motywy wykorzystywane przez propagandę ChRL po zdławieniu protestów. Przedstawiają ponadto stan społeczeństwa chińskiego zaszokowanego wydarzeniami, do których doszło w nocy z 3 na 4 czerwca i zastraszonego represyjnymi działaniami władz ukierunkowanymi na budowę tzw. jedności w myśleniu o wydarzeniach z pierwszej połowy 1989 r.

Jeśli chodzi o opublikowane źródła amerykańskie, wykorzystano wybrane dokumenty dyplomatyczne i wywiadowcze: *The U.S. 'Tiananmen Papers'. New Documents Reveal U.S. Perceptions of 1989 Chinese Political Crisis; Tiananmen Square, 1989: The Declassified History*. Jeśli natomiast chodzi o materiały chińskie, to niezwykle cenna okazała się wydana w języku angielskim edycja źródłowa zawierająca m.in. przemyczone z ChRL protokoły ze spotkań na najwyższych szczeblach władzy państwowej odbytych w trakcie kryzysu w 1989 r. (*The Tiananmen Papers. The Chinese Leadership's Decision to Use Force Against Their Own People – in Their Own Words*). Chociaż Pekin nie potwierdził ich autentyczności, to jednak wielu czołowych zachodnich znawców problematyki uznało je za miarodajne. Na podstawie przeprowadzonych badań również skłania się do takiego wniosku, gdyż informacje zawarte w edycji źródłowej nie tylko dobrze uzupełniały się z innymi dostępnymi obecnie materiałami anglojęzycznymi, lecz również z polskimi dokumentami.

W toku pracy nad niniejszą publikacją wykorzystano, prócz archiwaliów, opublikowane wspomnienia uczestników wydarzeń, jak też ich pisma i przemówienia z okresu kryzysu. Sięgnięto również po bogaty zagraniczny materiał prasowy z tamtego okresu, jak również istniejącą literaturę przedmiotu zagraniczną i polską. W tym ostatnim przypadku ważny był dotychczasowy dorobek polskich badaczy problematyki chińskiej (m.in. Bogdana Góralczyka, Krzysztofa Gawlikowskiego, Jana Rowińskiego), który oceniono jako wartościowy, niemniej wymagający przynajmniej częściowego rozszerzenia, a niekiedy weryfikacji. Z uwagi na istnienie w dyskursie naukowym szeregu różnych hipotez na temat przyczyn, przebiegu oraz skutków kryzysu w ChRL w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, niezbędne stało się podjęcie polemiki z częścią z nich, w celu przedstawiania własnej koncepcji wydarzeń, opartej na szerszej podstawie źródłowej. Kwerenda źródłowa pomogła również potwierdzić niektóre spośród funkcjonujących wcześniej w rodzimej literaturze opinii, aczkolwiek opisywane wydarzenia są wciąż pod wieloma względami przedmiotem sporu.

Monografia składa się ze wstępu, czterech rozdziałów i zakończenia.

W rozdziale pierwszym, złożonym z sześciu podrozdziałów, zaprezentowano szerokie tło tytułowych zagadnień, a także najważniejsze przyczyny kryzysu, jaki wystąpił w ChRL w

drugiej połowie lat osiemdziesiątych. Poruszono m.in. tak ważne zagadnienia, jak problemy gospodarcze Chin i wynikające z niego niezadowolenie społeczne, sytuację inteligencji, jak również narastające tarcia w łonie kierownictwa KPCh przeradzające się w otwarty konflikt między sekretarzem generalnym Zhao Ziyangiem a jego przeciwnikami.

W rozdziale drugim, złożonym z dziewięciu podrozdziałów, omówiono szczegółowo przebieg kryzysu w ChRL skupiając się na wydarzeniach rozgrywających się w Pekinie. Rozdział rozpoczęto od opisu znaczenia placu Tienanmen dla tożsamości narodowej Chińczyków oraz omówieniu protestów, jakie miały tam miejsce wiosną 1976 r., ponieważ stanowiło to niezwykle ważny punkt odniesienia dla wydarzeń z 1989 r. Następnie dokonano analizy politycznych metod działania Deng Xiaopinga, po czym skupiono się na opisie kolejnych faz kryzysu rozgrywającego się od połowy kwietnia do początków czerwca 1989 r. Szczególną uwagę zwrócono na zagadnienia związane z przyczynami szybko postępującej eskalacji żądań protestujących, protestem głodowym na placu Tienanmen, konfrontacją Zhao Ziyanga z jego partyjnymi przeciwnikami, wizytą Michaiła Gorbaczowa, implementacją zarządzeń stanu wyjątkowego oraz przygotowaniem do wojskowej pacyfikacji Pekinu i jej przebiegiem. Ten ostatni aspekt oparto na dostępnych raportach z przebiegu działań, oficjalnych sprawozdaniach podanych do wiadomości publicznej, relacjach uczestników zdarzeń oraz źródłach anglojęzycznych i polskich. Na zakończenie podjęto się próby oceny strat poniesionych przez wojsko, mieszkańców Pekinu oraz demonstrantów.

W rozdziale trzecim, złożonym z pięciu podrozdziałów, opisano następstwa krwawej pacyfikacji Pekinu – tak w aspekcie rozwoju sytuacji wewnętrznej w ChRL, jak i reakcji zagranicy. Ukazano w nim działania, jakie podjął Deng Xiaoping w kierunku większego zdyscyplinowania społeczeństwa i członków partii komunistycznej, a także pragmatyczną (by nie rzecz cyniczną) postawę Zachodnich rządów wobec pekińskiej masakry. Zwrócono również uwagę na wysiłki faktycznego przywódcy ChRL mające na celu zapewnienie kontynuacji reform gospodarczych, przy ograniczeniu przemian politycznych mogących zagrazić supremacji KPCh.

W rozdziale czwartym, złożonym z siedmiu podrozdziałów, opisano dynamikę rozwoju stosunków chińsko-polskich w drugiej połowie lat osiemdziesiątych, a także wpływ, jaki wydarzenia na Wisłą od drugiej połowy 1988 r. aż do wiosny 1989 r. wywierały na społeczeństwo ChRL i kierownictwo KPCh. Ważną kwestią było pochylenie się na protestami studenckimi w PRL w pierwszej połowie 1989 r. i zestawienie ich z wydarzeniami, które zachodziły w ChRL, przy czym zaprezentowano ujęcie syntetyczne wskazując na kluczowe elementy tego zjawiska. Poddano również analizie wpływ brutalnej pacyfikacji protestujących

w Pekinie na rozwój sytuacji wewnętrznej w PRL po pierwszej turze wyborów i reakcje społeczeństwa polskiego na rozlew krwi w ChRL.

W zakończeniu zawarto najważniejsze wnioski.

Odstąpiono do prezentowania szerszego tła historycznego i analizy maoizmu, gdyż istnieje już dostatecznie duża literatura przedmiotu w języku polskim poświęcona temu zagadnieniu. Z tego też powodu ograniczono się do syntetycznego przedstawienia procesu reform w pierwszym okresie przywództwa Deng Xiaopinga w ChRL, skupiając się na wązkich z punktu widzenia tematyki niniejszej publikacji procesach rozgrywających się w drugiej dekadzie lat osiemdziesiątych. Ponadto nie uznano za celowe szczegółowo analizować dekompozycji systemu komunistycznego w PRL pod koniec lat osiemdziesiątych, obrad Okrągłego Stołu i kampanii wyborczej do parlamentu w 1989 r. Wszystkie te zagadnienia posiadały już swoją literaturę przedmiotu.

Przeprowadzone badania są wartościowe nie tylko w kontekście ustalenia przebiegu wązkich wypadków historycznych w ujęciu przyczynowo i skutkowym, poprzez analizę z użyciem niewykorzystanych dotąd źródeł. Publikacja pierwszej naukowej monografii dotyczącej kryzysu w ChRL w drugiej połowie lat osiemdziesiątych ma duże znaczenie nie tylko dla zrozumienia tych konkretnych wydarzeń w Polsce. Ponieważ opisano w niej pewne, powtarzalne i wciąż aktualne mechanizmy działania KPCh, badania te mogą być cennym materiałem analitycznym, możliwym do wykorzystania m.in. przez polską służbę zagraniczną nie tylko w ujęciu historycznym, lecz także w kontekście formułowania ocen i prognoz na temat obecnej i przyszłej polityki ChRL.

Informacje o pozostałym dorobku naukowym

Urodziłem się w 1985 r. w Szczecinie. W 2004 r. ukończyłem V Liceum Ogólnokształcące w Szczecinie. W latach 2004–2009 studiowałem stosunki międzynarodowe (specjalność regiony świata) w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych w Szczecinie, zaś w latach 2006–2011 politologię na Instytucie Politologii US (specjalność bezpieczeństwo). Przed obroną doktoratu opublikowałem dwie monografie popularnonaukowe: *Ofensywa Tet 1968*, Warszawa 2010 (seria Historyczne Bitwy Wydawnictwa „Bellona” – rozszerzona wersja mojej pracy magisterskiej z 2009 r.) i *Ap Bac 1963*, Warszawa 2011 oraz jeden artykuł naukowy.

W maju 2012 r. obroniłem pracę doktorską na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu pt. *Ofensywa Wielkanocna 1972 (kulminacyjny punkt wojny wietnamskiej)* – promotor prof. dr hab. Maciej Franz. Monografia, powstała na bazie rozprawy doktorskiej, została przeze mnie opublikowana pod tym samym tytułem jeszcze w

2012 r., podobnie jak monografia popularnonaukowa wojny zuluskiej (*Wojna zuluska 1879*, Zabrze 2012) wydana już po uzyskaniu doktoratu.

W październiku 2012 r. rozpocząłem pracę jak inspektor w Referacie Badań Naukowych Oddziałowego Biura Edukacji Narodowej Instytutu Pamięci Narodowej w Szczecinie, przekształconego następnie w Oddziałowe Biuro Badań Historycznych IPN w Szczecinie, w którym jestem obecnie głównym specjalistą.

W toku pracy naukowej w IPN byłem członkiem następujących Centralnych Projektów Naukowych:

- w latach 2012–2017 – „Struktury i metody działania aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1989”,
- w latach 2012–2022 – „Opozycja i opór społeczny w PRL 1956–1989”,
- w latach 2017–2019 – „Władze PRL wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”,
- w latach 2019–2022 – „Władze PRL wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”,
- w latach 2022–2024 „„Ludowe« Wojsko Polskie jako element aparatu represji”.

Badania prowadzone przeze mnie w ramach wspomnianych wyżej projektów, które można uznać za następujące po sobie obszary zainteresowań (kręgi badawcze), pozwoliły opublikować szereg monografii, edycji źródłowych i artykułów. Należałoby wszakże zauważyć, iż szczególnie cenny wkład do rodzimego dorobku naukowego wniosły publikacje poświęcone strukturom i metodom komunistycznego aparatu bezpieczeństwa oraz opozycji demokratycznej w latach osiemdziesiątych na terenie województwa koszalińskiego i szczecińskiego, jak również publikacje poświęcone polityczno-wojskowym aspektom rozwoju sytuacji w Azji Południowo-Wschodniej. Rezultatem prac w projekcie poświęconym tzw. LWP jest natomiast złożone do druku pionierskie studium poświęcone działalności polskich attachatów wojskowych w latach 1945–1989.

Podjęcie na początku pracy w IPN badań nad kolektywizacją na Pomorzu Zachodnim, m.in. z wykorzystaniem niewprowadzonych dotąd do naukowego obiegu dokumentów aparatu bezpieczeństwa, pozwoliło przygotować monografię naukową *Wypadki gryfickie 1951 r.*, wyd. I, Szczecin 2014; wyd. II, 2016 oraz artykuły publikowane w czasopismach naukowych (w tym wydawanych przez Muzeum Polskiego Ruchu Ludowego) i tomach studiów monograficznych, prezentujące badania cząstkowe lub rozwijające wybrane wątki

ukazane w książce³. Publikacje to przygotowano na podstawie kwerend przeprowadzonych m.in. w AAN, AIPN oraz Archiwum Państwowym w Szczecinie.

Równocześnie byłem zaangażowany nad prace nad dwoma innymi projektami: Leksykon Kadry Kierowniczej Ministerstw Bezpieczeństwa Publicznego i Encyklopedia Solidarności, co zaowocowało przygotowaniem piętnastu biogramów i haseł rzeczowych. Nadmienić trzeba, iż prace przy ES oznaczały także poprawienie szeregu biogramów przygotowanych przez innych autorów, co wiązało się ze żmudną kwerendą archiwalną, niemniej był to projekt niezwykle ważny z uwagi na jego społeczne znaczenie.

Praca nad wspomnianymi wyżej biogramami i hasłami rzeczowymi często była wstępem do podjęcia bardziej pogłębionych badań nad dziejami, strukturami i metodami komunistycznego aparatu bezpieczeństwa lub życiorysami poszczególnych osób, które nie zostały dotąd naświetlone w literaturze przedmiotu. Efektem tego był szereg artykułów opublikowane w rodzimych czasopismach naukowych i tomach studiów monograficznych⁴.

³ *Aparat bezpieczeństwa a geneza wypadków gryfickich w 1951 r.*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2013, nr 1 (11), s. 107-128; *Miedzy gwałtem a perswazją. Stosunek komunistycznej władzy w Polsce wobec „kułaków” w okresie stalinowskim w kontekście kolektywizacji rolnictwa i planowego skupu zboża* [w:] *Myśl polityczna w XX i XXI wieku. Wybrane zagadnienia*, t. 2, red. A. Wojtaszak, Szczecin 2015, s. 113-136; *Uchwała gryficka a dążenia do rozwiązywania rolniczych spółdzielni produkcyjnych na przykładzie Pomorza Zachodniego*, „Rocznik Historyczny Muzeum Historii Polskiego Ruchu Ludowego” 2015, nr 31, s. 125-138; *Dążenia do rozwiązywania rolniczych spółdzielni produkcyjnych na Pomorzu Zachodnim po tzw. uchwale gryfickiej z 1951 r. jako niechciany przejaw aktywności obywatelskiej mieszkańców wsi* [w:] *Współczesny wymiar społeczeństwa obywatelskiego*, t. 1, red. A. Krawcewicz, A. Wojtaszak, Szczecin 2016, s. 253-271; *Aparat bezpieczeństwa na Pomorzu Zachodnim wobec wsi po tzw. wypadkach gryfickich z 1951 r.* [w:] *Piony śledcze aparatu bezpieczeństwa publicznego 1944–1990*, red. M. Dźwigał, P. Skubisz, Szczecin-Warszawa 2017, s. 429-450; *Niedomagania w pracy funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa publicznego w województwie szczecińskim i ich wpływ na realizację polityki państwa na wsi na początku lat pięćdziesiątych* [w:] *Aparat Bezpieczeństwa na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1956. Organizacja – ludzie – działalność*, red. M. Semczyszyn, Z. Stanuch, Szczecin 2021, s. 359-386.

⁴ *Funkcjonariusze w roli ofiar zachodnich kapitalistów? Nieprawidłowości przy zakupach sprzętu realizowanych przez Wydział Zaopatrzenia Technicznego Zarządu Łączności Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w latach 1957–1964*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2014, nr 1 (12), s. 99-136; *Od „utrwalacza władzy ludowej” do roli doradcy Solidarności – zmienne koleje losu profesora Wiktora Herera* [w:] *Granice kompromisu. Naukowcy wobec aparatu władzy ludowej*, red. P. Franaszek, Warszawa 2015, s. 100-124; *Ekspert z ubecką przeszłością – „wypadek przy pracy” czy „cenny nabytek”? O działalności Wiktora Herera w „Solidarności”*, „Glaukopis” 2016, nr 2 (34), s. 82-111; *„Jestem gotów na wszystko, aby mieć sposobność życia w wolnym i demokratycznym kraju”. Historia ucieczki kpt. Stanisława Szymonika, sztyfanta Stałego Przedstawicielstwa Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej przy Organizacji Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2016, nr 1 (14), s. 313-365; *U źródeł polskiego kryzysu. Koncepcje profesorów Wiktora Herera i Władysława Sadowskiego na temat przyczyn załamania się gospodarki na początku lat osiemdziesiątych* [w:] *Gospodarka PRL. Wybrane zagadnienia*, red. W. Gieszczyński, Olsztyn 2018, s. 367-383; *W cieniu Wiktora Herera*, „Biuletyn IPN. Pismo o najnowszej historii Polski” 2018, nr 5 (150), s. 125-135; *Życie w cieniu aparatu bezpieczeństwa. Działalność Franciszka Skwierczyńskiego (TW „Kamila”) do 1983 roku* [w:] *Opozycja i opór społeczny w Polsce po 1956 r.*, red. T. Kozłowski, J. Olaszek, G. Wołk, Warszawa 2019, s. 52-84; *Działalność Franciszka Skwierczyńskiego do 1983 r.* [w:] P. Benken, M. Dźwigał, M. Stefaniak, *Franciszka Skwierczyńskiego „tajna kronika” Szczecińskiej „Solidarności” w latach 1980–1982*, Szczecin-Warszawa 2020, s. 37-102; *Drogi Stefku...* Historia współpracy Stefana Sumleta, żołnierza Polskich Kompanii Wartowniczych przy armii amerykańskiej, z komunistycznym aparatem bezpieczeństwa. Studium przypadku, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2022, nr 1 (20), s. 426-462.

Badania nad życiorysem funkcjonariusza MBP Wiktora Herera, który prowadził śledztwo w sprawie weterana Armii Krajowej Jana Rodowicza ps. „Anoda”, rozwinęły się tak bardzo, iż efektem ich była nowatorska monografia naukowa *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza Anody*, wyd. I, Warszawa 2016; wyd. II, Warszawa 2019. Dokonano w niej, na podstawie pogłębionej kwerendy archiwalnej, nowej analizy przyczyn i przebiegu śledztwa przeciwko Rodowiczowi, jak również poddano krytyce funkcjonujące dotychczas hipotezy na temat jego śmierci, przedstawiając własną koncepcję. Książka była nominowana do nagrody w Konkursie im. Hanny Szwankowskiej „Varsaviana” (edycja 2016/2017) organizowanym przez Oddział Warszawski Towarzystwa Miłośników Historii i Bibliotekę Publiczną m.st. Warszawy – Bibliotekę Główną Województwa Mazowieckiego. Zdobyła ona również Nagrodę im. Janusza Kurtyki za publikację naukową poświęconą Armii Krajowej i postawom Polaków w latach II wojny światowej (edycja 2022). Na początku 2024 r. nakładem renomowanego wydawnictwa zagranicznego Peter Lang ukazała się anglojęzyczna wersja książki (*The Mysterious Death of Jan “Anoda” Rodowicz*, Warsaw 2023).

Prace nad monografią stały się również przyczynkiem do powstania kilku artykułów naukowych, w których po raz pierwszy zaprezentowano sylwetki i działalność grupy agentów rozpracowujących środowisko weteranów Zgrupowania AK „Radosław”, do którego należał Rodowicz⁵. Publikacje te znacząco zwiększyły wiedzę na temat inwigilacji byłych podkomendnych płk. Mazurkiewicza przez komunistów. Miały również bardzo ważny wymiar moralny dla weteranów zgrupowania, którzy mogli się z nimi zapoznać, ponieważ pozwoliły one udzielić odpowiedzi, na pytania, które stawiali sobie oni nierzadko jeszcze od końca lat czterdziestych.

Badania prowadzone nad życiorysem i działalnością tajnego współpracownika aparatu bezpieczeństwa Franciszka Skwierczyńskiego, który odegrał istotną rolę w procesie tworzenia się struktur NSZZ „Solidarność” w Szczecinie po sierpniu 1980 r., wszedł do Zarządu Regionu „Pomorze Zachodnie”, jak również po internowaniu do początku 1983 r. uczestniczył w działaniach tzw. podziemia, zaowocowała przygotowaniem obszernej edycji

⁵ Kulisy działalności agenta „Zaręby” (Donata Czerewacza) wymierzonej w środowisko Zgrupowania Armii Krajowej „Radosław” w latach 1947–1949, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2015, nr 1 (13), s. 325–349; W służbie Armii Krajowej i bezpieki. Skomplikowana historia Tadeusza Chomentowskiego, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2017, nr 45, s. 73–94; W poszukiwaniu wroga wewnętrznego. Działalność redakcji „Żołnierza Polskiego” i Wytwórni Filmowej „Czołówka” w latach 1962–1973 w świetle donosów informatora/tajnego współpracownika Szefostwa Wojskowej Służby Wewnętrznej Donata Czerewacza [w:] Nadzorca. Ludzie i struktury władzy odpowiedzialni za działania wobec środowisk twórczych, naukowych i dziennikarskich, red. S. Ligarski, G. Majchrzak, Warszawa 2017, s. 207–239; „Nie moja wina, że jeszcze nie znalazłam szpiega” – zawiłe dzieje współpracy Stelli Morawskiej z wywiadem i kontrwywiadem PRL, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2019, nr 49–50, s. 279–295.

źródłowej pt.: *Franciszka Skwierczyńskiego „tajna kronika” Szczecińskiej „Solidarności” w latach 1980–1982*, Szczecin-Warszawa 2020. Publikacja ta, zawierająca prócz obszernego szkicu biograficznego mego autorstwa, opracowane donosy przekazywane przez Skwierczyńskiego oficerom prowadzącym, jest bezcennym wręcz materiałem do badań na dziejami NSZZ „Solidarność” Pomorza Zachodniego, jak również są to jedyne jak dotąd zachowane w komplecie materiały dokumentujące pracę komunistycznego agenta ulokowanego na tak wysokim szczeblu, który uczestniczył ponadto w wydarzeniach o charakterze ogólnopolskim. Materiały źródłowe opracowałem wraz z dr. Marcinem Stefaniakiem i mgr. Magdaleną Dźwigał. Swój wkład w przygotowanie publikacji **oceniam na 70 proc.** (wstęp biograficzny Skwierczyńskiego, biogramy osób występujących w dokumentach, przypisy rzeczowe).

Innym aspektem moich badań nad oporem społecznym okazała się edycja źródłowa pt. *Wojewódzki Komitet Obywatelski „Solidarność” w Koszalinie w 1989 roku. Edycja źródłowa*, Koszalin-Szczecin 2020. Powstała ona we współpracy z Archiwum Państwowym w Koszalinie i celem jej było zaprezentowanie genezy i działalności WKO „S” w Koszalinie ze szczególnym uwzględnieniem przebiegu kampanii wyborczej do parlamentu w 1989 r. Edycja składa się części opisowej, wybranych materiałów aparatu bezpieczeństwa z rozpracowania WKO oraz wybranych dokumentów własnych WKO. Zagadnienia te nie były dotąd przedmiotem szerszych badań, o okazały się niezwykle interesujące biorąc pod uwagę ówczesną specyfikę województwa koszalińskiego i np. fakt, iż nowatorską, acz nieskuteczną, kampanię na senatora prowadził tam Aleksander Kwaśniewski. Część opisową i materiały źródłowe opracowałem wspólnie z pracownikiem Archiwum Państwowego w Koszalinie mgr. Robertem Boruckim. Swój wkład w opracowanie publikacji **oceniam na 50 proc.** Ponadto, prowadząc badania na oporem społecznym na terytorium województwa koszalińskiego przygotowałem nowatorski, wykorzystujący niepublikowane dotąd źródła (m.in. z AIPN i AP w Koszalinie) artykuł naukowy: *Opór społeczny wobec stanu wojennego w województwie koszalińskim w optyce lokalnego aparatu bezpieczeństwa i władz partyjnych (wybrane aspekty)*, „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2023, t. 16, s. 117-166.

Zainteresowanie się środowiskami twórczymi, naukowymi i dziennikarskimi również przyniosło szereg artykułów naukowych poświęconych słabo lub w ogóle nieznanym aspektom działalności wybranych osób ze wspomnianych grup zawodowych. Szczególnie należałoby podkreślić wartość publikacji dotyczących osób, których dotknęła kampania antysyjonistyczna z 1968 r., a także: braci Adama i Karola Buschów; Zbigniewa Flisowskiego

oraz Tadeusza Jurgi⁶: Efektem badań nad życiorysem Karola Bunscha stała się również popularnonaukowa (aczkolwiek napisana z wykorzystaniem materiałów archiwalnych pochodzących z AAN i Centralnego Archiwum Wojskowego) monografia bitwy pod Jastkowem, w której brał on udział: *Legiony Polskie w bitwie pod Jastkowem 31 VII – 3 VIII 1915*, Tarnowskie Góry 2022.

Oprócz wspomnianych artykułów monograficznych należałoby również zwrócić uwagę na dwa tomy studiów monograficznych pod moją współredakcją i redakcją, w których znalazły się teksty ważne w kontekście prowadzenia dalszych badań na kampanię antysyjonistyczną w 1968 r. i dziejami polskiej historiografii wojskowej: *Marzec i po marcu. Wpływ kryzysu Marca '68 na środowiska naukowe i kulturę Polski ludowej*, red. P. Benken, T.P. Rutkowski, Szczecin-Warszawa 2019; *Historiografia wojskowa w PRL. Zagadnienia wybrane*, red. P. Benken, Szczecin-Warszawa 2022.

Prowadząc badania nad tzw. Ludowym Wojskiem Polskim po 1945 r. skupiłem się na kwestiach związanych z funkcjonowaniem attachatów wojskowych w okresie ziemnej wojny, ze szczególnym uwzględnieniem placówek działających w Hanoi i na Bliskim Wschodzie w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych, co wynikało z moich zainteresowań dotyczących wojen w Indochinach i konfliktów arabsko-izraelskich. Ponadto zajmowałem się zagadnieniami związanymi z funkcjonowaniem polskich misji kontroli i nadzoru w Korei i Indochinach. Zaowocowało to powstaniem artykułów naukowych, z czego dwóch w języku

⁶Jeden z pokolenia – Karol Bunsch w walce o wolną Polskę (1915–1920), „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2017, nr 4 (43), s. 107-133; Zawiedziony i niedoceniony. Historia ucieczki pułkownika Klemensa Nussbauma do Izraela w 1969 r. [w:] *Marzec 1968: fakty, wydarzenia i interpretacje*, red. A. Czwolek, S. Galij-Skarbińska, W. Polak, Toruń 2018, s. 251-263. „Przechowalnia dla ludzi skompromitowanych” – Instytut Planowania Komisji Planowania przy Radzie Ministrów na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych w optyce aparatu bezpieczeństwa [w:] *Marzec i po marcu. Wpływ kryzysu Marca '68 na środowiska naukowe i kulturę Polski ludowej*, red. P. Benken, T.P. Rutkowski, Szczecin-Warszawa 2019, s. 151-190; *Skomplikowany życiorys redaktora Zbigniewa Flisowskiego w latach 1943–1952* [w:] *Twórczość na zamówienie*, red. R. Łatka, S. Ligarski, Warszawa 2019, s. 220-270; *Artysta i artylerzysta – o służbie wojskowej Adama Bunscha w latach 1915–1945*, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2019, nr 4 (51), s. 137-153; *Relacje z „frontu walki z amerykańskim imperializmem”. II wojna indochińska na łamach „Żołnierza Wolności” w latach 1965–1969* [w:] *Prasa oficjalna w PRL*, t. 1, red. R. Łatka, S. Ligarski, Szczecin-Warszawa 2020, s. 269-306; *Dzieje Żydów w polskich strukturach wojskowych w Związku Socjalistycznych Republik Sowietkich na podstawie „Historii złudzeń...” Klemensa Nussbauma* [w:] *Relacje polsko-żydowskie w XX wieku. Badania, kontrowersje, perspektywy*, red. T. Domański, E. Majcher-Ociesa, Kielce-Warszawa 2021, s. 225-250; *Mało znane wątki resortowej kariery znanego badacza kampanii jesiennej 1939 r. Tadeusza Jurgi w latach 1945–1979* [w:] *Historiografia wojskowa w PRL. Zagadnienia wybrane*, red. P. Benken, Szczecin-Warszawa 2022, s. 239-264; *Spór o Stanisława ze Szczepanowa. Dyskusje wokół powieści Karola Bunscha „Imiennik”*, „Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo naukowe poświęcone historii najnowszej” 2022, nr 2 (40), s. 151-172; *Osobisty wymiar klęski – listy Adama Bunscha do żony zawierające jego refleksje z sierpniowej mobilizacji i kampanii polskiej 1939 r.*, „Wojna i Pamięć. Czasopismo Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku” 2022, nr 4, s. 113-130.

angielskim. Teksty te były publikowane w rodzimych czasopismach naukowych⁷, m.in. w „Echach Przeszłości” i „Przeglądzie Historyczno-Wojskowym”, jak również w tomach studiów monograficznych, w tym wydawanych przez Muzeum Wojsk Lądowy w Bydgoszczy, z którym współpracuję od 2013 r., w ramach serii *Wojny i konflikty 1945 i Militaria Pomorskie*⁸

Oprócz wspomnianych wyżej zadań realizowanych w ramach CPB IPN, po 2012 r. kontynuowałem badania prowadzone nad wojnami w Indochinach, które realizowałem na etapie pracy magisterskiej, a następnie doktoratu. Zaowocowało to opublikowaniem w 2014 r. pierwszej w Polsce naukowej monografii Ofensywy Tet w języku polskim: *Ofensywa Tet 1968. Studium militarno-polityczne*, wyd. I, Szczecin 2014, wyd. II, Szczecin 2016. Była to

⁷ Uwagi na temat najnowszych prac dotyczących aktywności Misji Polskiej w Komisji Państw Neutralnych w Korei w latach 1953–1989 oraz możliwość ich uzupełnienia na podstawie nowych źródeł, „Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej” 2013, t. 14, Poznań 2013, s. 133–143; Wybrane aspekty działalności polskiej delegacji w Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych w Korei w latach 1953–1989, „Nowa Polityka Wschodnia” 2013, nr 2 (5), s. 114–129; Problematyka stosunków między Misją Polską do Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych a Sztabem Wojskowej Komisji Rozejmowej strony Koreańskiej Armii Ludowej/Chińskich Ochotników Ludowych w Kaesongu oraz wytyczne w tej sprawie, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2014, nr 1 (23), s. 439–451; Relacje Demokratycznej Republiki Wietnamu z Chińską Republiką Ludową i Związkiem Socjalistycznych Republik Sowieckich w latach 1969–1971 w kontekście II wojny indochińskiej. Perspektywa attachatu wojskowego przy ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hanoi, „Studia i Materiały Centralnej Biblioteki Wojskowej im. Józefa Piłsudskiego” 2022, nr 2 (22), s. 115–145; Przydatność zasobu Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w badaniach konfliktów na Bliskim Wschodzie na przykładzie wojny arabsko-izraelskiej w 1967 r., „Przegląd Archiwalny Instytutu Pamięci Narodowej” 2022, t. 15, s. 139–166; *An unfortunate ally of the United Arab Republic. The People's National Army of the People's Democratic Republic of Algeria during the 1967 Arab-Israeli war*, „Echa Przeszłości” 2023, nr 1, s. 225–255; *Was America close to victory in Vietnam? The 1969 crisis of the Communist Insurgents from the perspective of the Military Attaché's Office at the Embassy of the Polish People's Republic in Hanoi*, „Echa Przeszłości” 2023, nr 2; Krwawy test „wietnamizacji” z perspektywy wywiadu wojskowego PRL. Operacja Lam Son 719 w notatkach informacyjnych Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hanoi, „Echa Przeszłości” 2024, nr 1, s. 215–235; „Trudno jest teraz pracować regularnie, gdyż bez przerwy są naloty”. Obraz kryzysu sueskiego z 1956 r. z perspektywy Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Kairze, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2024, nr 2, s. 169–194. Współautorem ostatniego tekstu, w którym wkład swój oceniam na 50 proc., był śp. dr, hab. Jarosław Centek.

⁸ Udział Polski w rozwiązywaniu problemu przerzutu drogą morską uchodźców z Wietnamu Południowego po układach genewskich kończących I wojnę indochińską [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 4, red. P. Benken, Zabrze-Tarnowskie Góry 2018, s. 9–26; Między Moskwą a Pekinem – Demokratyczna Republika Wietnamu wobec konfliktu chińsko-sowieckiego w latach 1966–1968. Perspektywa attachatu wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hanoi [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 5, red. P. Benken, J. Słowiak, Zabrze-Tarnowskie Góry 2020, s. 104–133; „Lepsza wojna”? Konflikt w Indochinach w latach 1968–1970 z perspektywy Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hanoi [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku*, Zbiór studiów, t. 8, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2021, s. 145–174; „Znaczna część ludności arabskiej znajduje się na bardzo niskim poziomie”. Ocena wojny Jom Kippur dokonana przez generała armii libańskiej w rozmowie z oficerami wywiadu wojskowego Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej [w:] *Militaria Pomorskie*, t. 17, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2023, s. 213–236, s. 169–185; „Melduję, że jest to praca psychicznie trudna do pogodzenia dla każdego człowieka”. Uwagi do funkcjonowania Misji Polskiej w Komisji Nadzorczej Państw Neutralnych w Korei do roku 1989 [w:] *Różne barwy historiografii. Księga z okazji jubileuszu 65. urodzin Profesora Jerzego Maronia*, red. J. Jędrusiak, D. Koreś, D. Wojtucki, Kraków 2023, s. 351–372; Działalność attaché wojskowego przy ambasadzie PRL w Pekinie i Phenianie ppłk. Włodzimierza Sasima i jego tragiczna śmierć w Korei 10 września 1951 r. [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku*. Zbiór studiów, t. 10, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2024, s. 7–28

znacznie rozszerzona, m.in. o nowe materiały źródłowe, w tym z AIPN, wersja książki z 2010 r. Ponadto opublikowałem pierwszą rodzimą monografię słynnej bitwy o tzw. Wzgórze Hamburger: *Hamburger Hill 1969*, Warszawa 2016, w której zmierzono się z powszechnie funkcjonującymi mitami na temat tego starcia. Następnie ukazała się popularnonaukowa monografia bitew pod Ap Bac i Binh Gia, z czego ta druga nie była dotąd omawiana w polskojęzycznej literaturze przedmiotu: *Ap Bac 1963–Binh Gia 1964. Dwie bitwy, które zmieniły bieg II wojny indochińskiej*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2018.

Za istotny wkład w badania nad konfliktem w Indochinach uważam również opublikowanie w latach 2013–2020 pięciu tomu studiów monograficznych pod moją redakcją lub współredakcją: *Studia nad wojnami w Indochinach*. Projekt ten, w którym partycypowali również badacze ze Stanów Zjednoczonych, był moim autorskim pomysłem i przez kilka lat dał możliwość publikowania artykułów przez większość czołowych polskich znawców problematyki (ale i początkujących badaczy), co – prócz wartości merytorycznej poszczególnych tekstów – miało także istotne znaczenie dla integracji niezbyt dużego i rozproszonego po różnych ośrodkach akademickich grona rodzimych specjalistów. Po 2020 r. uznałem, że funkcję integrującą badaczy nad konfliktami po 1945 r. spełniają tomy studiów monograficznych *Wojny i konflikty po 1945. Zbiór studiów*, wydawane przez Muzeum Wojsk Lądowych w Bydgoszczy i redagowane m.in., przez dr. Hab. Łukasza Mamerta Nadolskiego, w związku z czym zrezygnowałem z przygotowania kolejnych tomów z serii *Studia nad wojnami w Indochinach*.

Ponadto opublikowałem, dzięki kwerendzie w AAN, AIPN i AMSZ, kolejne artykuły naukowe poświęcone komunistycznemu Wietnamowi⁹ i Koreańskiej Republice Ludowo-

⁹ *Wojna wietnamska w latach 1966–1967 w zeszytach Sztabu Generalnego Wojska Polskiego*, „Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej” 2012, t. 13, s. 109–122; *Socjalistyczna Republika Wietnamu wobec kryzysu w PRL na początku lat osiemdziesiątych*, „Nowa Polityka Wschodnia” 2012, nr 2 (3), s. 62–85; *Bitwa o Hue – najbardziej zacięte starcie Ofensywy Tet* [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 1, red. P. Benken, Oświęcim 2013, s. 79–99; *Ofensywa Tet 1968 w dokumentach Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie PRL w Hanoi w latach 1968–1969* [w:] *Studia nad wojnami w Indochinach*, t. 1, red. P. Benken, Oświęcim 2013, s. 66–78; *Polityczno-militarne uwarunkowania Ofensywy Wielkanocnej z 1972 r.*, „Studia Orientalne” 2013, nr 2 (4), s. 132–155; *II wojna indochińska w polskiej historiografii wojskowej*, „Studia z dziejów polskiej historiografii wojskowej”, 2014, t. 15, s. 53–63; *Podpułkownik Pham Van Dinh – zagubiony bohater czy zdrajca Wietnamu Południowego?* [w:] *Militaria Pomorskie. Zbiór studiów*, t. 7, red. M. Giętkowski, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2014, s. 263–280; *Wybrane zagadnienia odnośnie do współpracy peerelowskiego i wietnamskiego aparatu bezpieczeństwa w okresie zimnej wojny*, „Glaukopis” 2014, nr 2 (31), s. 255–264; *Wyboista droga do niepodległości – Wietnam w latach 1940–1945*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2015, nr 1 (25), s. 113–130; *W cieniu Budapesztu i Szezu – rewolta chłopska w Wietnamie Północnym w 1956 roku*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2016, nr 2 (28), s. 418–449; *Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej jako narzędzie do badań wojen i konfliktów zbrojnych po 1945 roku na przykładzie II wojny indochińskiej* [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 roku. Zbiór studiów*, t. 4, red. M. Giętkowski, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2017, s. 149–167; *„Walka o pokój” w Indochinach. Wsparcie dla Demokratycznej Republiki Wietnamu udzielane przez Polską Rzeczpospolitą Ludową w najgorętszych latach II wojny indochińskiej* [w:] *Wojny i konflikty zbrojne po 1945 r. Zbiór studiów*, t. 6, red. W. Bartoszek, Ł. Nadolski, Bydgoszcz 2019, s. 105–129.

Demokratycznej¹⁰, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień związanych z komunistycznymi systemami władzy w tych krajach i ich stosunkami dwustronnymi z PRL w okresie ziemnej wojny. W artykułach tych, dzięki dotarciu do dokumentów archiwalnych pozostających dotąd poza obiegiem naukowym, prezentowałem szereg nowych, oryginalnych ustaleń.

Opublikowałem również artykuły naukowe, których tematyka nie mieściła się w powyższych głównych kategoriach, a które wiązały się z moimi zainteresowaniami o punktowym charakterze lub wynikały z przypadkowego natrafienia na interesujące, nieznane wcześniej materiały archiwalne¹¹. Za szczególnie cenny uważam artykuł poświęcony 1 batalionowi szturmowemu w operacji „Dunaj”, przygotowany na bazie nieznanych wcześniej źródeł z AIPN i Archiwum Wojskowego w Oleśnicy, opublikowany na łamach „PH-W”; jak też opisujący wybrane przypadki polskich dezertków i jeńców spod Lenino przygotowany dzięki materiałom odnalezionym w AIPN. Do tego nurtu publikacji zalicza się również pierwsza tak szczegółowa i powstała w oparciu o materiały archiwalne (CAW, Archiwum Straży Granicznej w Szczecinie) popularnonaukowa monografia bitwy pod Brodnicą: „*Cud nad Drwęcą. Obrona Pomorza przed Sowietami i bitwa pod Brodnicą 18 sierpnia 1920 r.*”, Tarnowskie Góry 2024, jak również popularnonaukowa publikacja powstała w oparciu o

¹⁰ O wielkości, mądrym przywództwie i wielkiej osobowości Drogiego Przywódcy” – kilka uwag dotyczących uwarunkowań systemu politycznego Koreańskiej Republiki Ludowo-Demokratycznej, „Acta Politica Polonica” 2017, nr 1 (39), s. 79-89;; Rozważania nad wybranymi scenariuszami rozwoju sytuacji w Koreańskiej Republice Ludowo-Demokratycznej w oparciu na doświadczeniach historycznych i dokumentach archiwalnych polskiej dyplomacji sprzed 1989 roku [w:] Europa wobec problemów bezpieczeństwa w XXI w., red. A. Wojtaszak, Szczecin 2017, s. 89-102; Koreańska Republika Ludowo-Demokratyczna w latach 1980–1981 i jej stosunek do kryzysu w Polsce, „Glaukopis” 2017, nr 1 (35), s. 327-351; Ideologia dżucze w wybranych dokumentach polskiej dyplomacji z lat osiemdziesiątych z zasobu Archiwum Akt Nowych i Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, „Komunizm: system-ludzie-dokumentacja” 2017, nr 6, s. 275-297.

¹¹ „Mogę uważać się za szczęśliwego, gdyż nie znajduję w moim życiorysie niczego, czego powinienem się wstydić”. Jan Romańczyk „Łata” – szkic biograficzny, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2017, nr 46, s. 101-118; Ku odnowieniu czy osłabieniu Kościoła katolickiego? Przygotowania do Soboru Watykańskiego II na łamach „Tygodnika Powszechnego” [w:] Sobór Watykański II (1962–1965) i jego wpływ na Kościół katolicki. Perspektywa tradycjonalistyczna. Zbiór studiów, red. P. Benken, A. Krawcewicz, Zabrze-Tarnowskie Góry 2018, s. 20-36; Kilka uwag na temat udziału Wojska Polskiego w walce z tzw. ośrodkami dywersji ideologicznej w Czechosłowacji w 1968 r., „Toruńskie Studia Bibliologiczne” 2018, nr 2 (21), s. 95-114; Dokumentacja polskich dezertków i jeńców spod Lenino w Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej – studia przypadków [w:] Militaria Pomorskie. Zbiór studiów, t. 13, red. Ł. Nadolski, W. Bartoszak, Bydgoszcz 2019, s. 139-169; Problematyka wykorzystania 1 Batalionu Szturmowego w operacji „Dunaj”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2021, nr 1 (275), s. 137-170; Obrońcy z Lublina. Działalność adwokatów Stefana i Wacława Kobusiewiczów na rzecz osób sądzonych w procesach politycznych w latach czterdziestych i pięćdziesiątych. Wybrane zagadnienia [w:] Zbrodnie sądowe w latach 1944–1989. Konformizm czy relatywizm moralny środowisk prawniczych?, t. 2, red. D. Palacz, M. Grosicka, Kielce-Warszawa 2022, s. 135-150; Komuniści przeciwko komunistom. Konflikt chińsko-sowiecki w propagandowym ujęciu Związku Socjalistycznych Republik Sowieckich z perspektywy polskich źródeł [w:] Imperium Zła. Wczoraj i dziś. Rozważania o rosyjskim imperializmie, red. K. Sacewicz, M. Śladecka, Lublin 2023, s. 61-82; „Niemcy bronili się uporczywie i trzeba przyznać – dzielnie”. Obraz przeciwnika spod Monte Cassino w pobitewnych sprawozdaniach 5. Kresowej Dywizji Piechoty, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2024, nr 2 (70), s. 155-180.

rozmowy, jakie przeprowadziłem z mieszkającym w Szczecinie weteranem powstania warszawskiego, śp. ppłk. Zbigniewem Piaseckim: *Wojenna odyseja Zbigniewa Piaseckiego ps. „Czekolada”*, Szczecin 2021.

Brałem udział w dyskusji naukowej poprzez publikowanie recenzji w takich czasopismach jak: „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, „Dzieje Najnowsze”, „Glaukopis”, „Kwartalnik Kresowy”, „Myśl Ludowa”, „Studia Orientalne”, „Polish-Jewish Studies”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”. Ogółem opublikowałem dziewiętnaście recenzji, w tym jedną w języku angielskim: Gregg Jones, „*Ostatni bastion w Khe Sanh. Godzina chwały amerykańskich marines w Wietnamie*”, Czerwonak 2020, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym” 2021, nr 4 (60), s. 271-277.

Byłem recenzentem wydawniczym następujących publikacji: *Wojsko w Polsce „ludowej”*, red. R. Klementowski, J. Nowosielska-Sobel, P. Piotrowski, G. Strauchold, Wrocław 2014; J. Wróbel, *Chipolbrok. Z dziejów polsko-chińskiego sojuszu morskiego 1950–1957*, Łódź 2016; A. Krawcewicz, *Polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej. Wybrane aspekty: stosunki międzynarodowe, polityka historyczna, gospodarka i integracja europejska*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2018; A. Krawcewicz, *Polityka wschodnia w koncepcjach partii politycznych w III Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane aspekty: bezpieczeństwo, demokracja, polska mniejszość narodowa i prawa człowieka*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2019; *Antykomunizm Polaków w XX wieku*, red. P. Kardela, K. Sacewicz, Białystok-Olsztyn-Warszawa 2019; K. Kubiak, Ł.M. Nadolski, *Konflikt bliskowschodni 1945–1982*, Tarnowskie Góry 2022; P. Zielony, T. Ackermann, R. Pawłowski, *Polskie ślady w Solurze i Zuchwilu / Polnische Spuren in Solothurn und Zuchwil*, Warszawa-Solura / Warschau-Solothurn 2022. Recenzowałem również materiały zgłoszone do publikacji w następujących periodykach naukowych: „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, „Klio. Czasopismo Poświęcone Dziejom Polski i Powszechnym”, „Komunizm: system-ludzie-dokumentacja”, „Przegląd Archiwalno-Historyczny”, „Przegląd Historyczno-Wojskowy”, „Teki Komisji Historycznej”, „Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów Uniwersytetu Jagiellońskiego. Nauki Społeczne”.

Od 30 listopada 2016 r. do 9 grudnia 2019 r. byłem sekretarzem redakcji półrocznika naukowego Instytutu Pamięci Narodowej „Pamięć i Sprawiedliwość” – nr 30, 31, 32, 33, 34. W przypadku nr 34, poświęconego m.in. ziemnej wojnie, byłem redaktorem prowadzącym i udało mi się pozyskać autorów posiadających zagraniczne afiliacje, którzy opublikowali teksty w języku angielskim. Miało to istotne znaczenie dla podniesienia rangi czasopisma.

W latach 2020–2023 byłem członkiem rady programowej anglojęzycznego rocznika naukowego „Open Political Science” (do 2022 r.) i anglojęzycznego rocznika naukowego „Open Military Studies” wydawanego przez DE GRUYTER Poland.

Organizowałem lub współorganizowałem następujące konferencje naukowe:

- 23–24 kwiecień 2018 (wraz z dr hab. T.P. Rutkowskim) ogólnopolska konferencja naukowa „Po Marcu. Konsekwencje Marca '68 dla kultury, nauki i mediów w Polsce Ludowej” w Warszawie realizowana w ramach Centralnego Projektu Badawczego Instytutu Pamięci Narodowej „Władze PRL wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”;
- 28 października 2020 r. (wraz z Michałem Ruczyńskim) ogólnopolska konferencja naukowa „Historiografia wojskowa w PRL” w Szczecinie realizowana w ramach seminarium naukowego Instytutu Pamięci Narodowej „Władze PRL wobec środowisk twórczych, dziennikarskich i naukowych”;
- 24-25 października 2023 r. ogólnopolska konferencja naukowa „Próba ognia. Polscy dowódcy wojskowi XX wieku i ich bitwy” realizowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie;
- 15 maja 2024, ogólnopolskiej konferencja naukowa „Miejsce bitwy o Monte Cassino w pamięci zbiorowej Polaków i percepcji międzynarodowej” realizowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie;
- 7–8 listopada 2024 r., ogólnopolskiej konferencja naukowa „Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego” realizowana przez Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Szczecinie.

Wystąpiłem z referatem na kilkudziesięciu ogólnopolskich konferencjach naukowych i kilku realizowanych w Polsce konferencjach międzynarodowych (uczestnikom zapewniono tłumaczenie na język obcy). Były to zarówno wydarzenia organizowane w poszczególnych oddziałach lub Centrali IPN, jak również w ośrodkach akademickich na obszarze kraju.

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W latach 2012–2017 pracowałem jako nieetatowy pracownik naukowy Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu prowadząc zajęcia na kierunku wojskowoznastwo, przedmioty:

- „Bezpieczeństwo narodowe Polski w XXI w.”,
- „Bezpieczeństwo narodowe Polski po 1945 r.”,



- „Współczesne konflikty lokalne i zwalczanie terroryzmu”,
- „Bezpieczeństwo międzynarodowe”,
- „Konflikty lokalne po 1945 r. i zwalczanie terroryzmu”,
- „Bezpieczeństwo międzynarodowe od zakończenia II wojny światowej”,
- „Sztuka wojenna po 1945 r.”,
- „Historia i współczesność sił oraz służb specjalnych”,
- „Wojsko w przekazie medialnym”.

Nawiązana współpraca naukowa z ówczesnym Zakładem Historii Wojskowej, kierowanym przez prof. Waldemara Rezmera, zaowocowało m.in. artykułami naukowymi w tomach studiów monograficznych poświęconych historii artylerii i kawalerii wydanych przez wydawnictwo UMK¹². Uczestniczyłem również w dyskusjach z seminarzystami (seminarium licencjackie, magisterskie, doktorskie).

Od 2018 r. współpracuję również z Muzeum Artylerii w Toruniu, w którym. odbyłem staż naukowy (kwerenda biblioteczna, zapoznanie się metodami konserwacji i renowacji uzbrojenia artyleryjskiego, nabycie umiejętności związanych z tworzeniem wystaw tematycznych i popularyzacją efektów prowadzonych badań).

Od 2023 jestem członkiem Rady Programowej Fundacji im. Janusza Kurtyki. Do moich obowiązków należy m.in. wybór tematyki kolejnych konkursów o nagrodę im. Janusza Kurtyki, recenzowanie nadsyłanych publikacji, jak też ostateczny wybór laureata; m.in. na podstawie mojej rekomendacji laureatem VII edycji konkursu został prof. Wojciech Materski nagrodzony za książkę *Od cara do cara. Studium rosyjskiej polityki historycznej*.

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Badania naukowe popularyzowałem m.in. publikując artykuły w czasopismach popularnonaukowych: „In Gremio”, „W Sieci Historii”, „Polska Zbrojna. Historia”, „Rakowiecka 37. Biuletyn Muzeum Żołnierzy Wyklętych i Więźniów Politycznych PRL”.

¹² *Kawaleria brytyjska i konne formacje posiłkowe podczas wojny zuluskiej* [w:] *Do szarży marsz, marsz... Studia z dziejów kawalerii*, red. A. Smoliński, Toruń 2013, s. 87-153; *Artyleria brytyjska w wojnie zuluskiej 1879 r.* [w:] *Wśród dymu i ognia. Studia i materiały do dziejów artylerii polskiej i obcej*, t. 2, red. A. Smoliński, Oświęcim 2016, s. 138-173; *Wykorzystanie artylerii polowej do działań antypartyzanckich w Wietnamie w wybranych sprawozdaniach oficerów Wojska Polskiego z Międzynarodowej Komisji Nadzoru i Kontroli w Wietnamie i Attachatu Wojskowego przy Ambasadzie Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w Hanoi oraz w opracowaniach Zarządu II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego* [w:] *Wśród huk, dymu i ognia. Studia, przyczynki i materiały do dziejów artylerii polskiej i obcej*, t. 1, red. A. Smoliński, Toruń 2020, s. 243-283.



Ponadto organizowałem i prowadziłem kilkanaście paneli dyskusyjnych w ramach „Przystanku Historia IPN” w Szczecinie” poświęconych dziejom oręża polskiego w XX w. Zapisy rozmów z czołowymi polskimi znawcami problematyki umieszczano następnie na kanale IPN TV (portal You Tube), gdzie pozostają dostępne i cieszą się dużą popularnością (m.in. dyskusja poświęcona bitwie pod Lenino odnotowała ponad 600 tys. wyświetleń). Zorganizowałem również wiele promocji wydawnictw naukowych IPN w księgarni IPN w Szczecinie, wielokrotnie występowałem również z wykładami na temat historii Polski w XX w. na „Przystanku Historia IPN” w Koszalinie, Gorzowie oraz Szczecinie. Brałem ponadto udział w przygotowaniu wystawy IPN poświęconej stanowi wojennemu w województwie koszalińskim. Byłem także pomysłodawcą i redaktorem serii dziesięciu broszur popularnonaukowych poświęconych największym bitwom wojny polsko-bolszewickiej (w 2020 r.) i serii ośmiu broszur poświęconych największym bitwom Legionów Polskich (w 2024 r.) przygotowanych przez szczeciński Oddział IPN. Dodatkowo pełniłem funkcję koordynator i autora tekstów dla bezpłatnego dodatku „Kurier Historyczny IPN” do „Kuriera Szczecińskiego”.

Brałem udział w wystąpieniach międzynarodowych: 25 maja 2023 r. – webinarium realizowane przez The S. A. Blejwas Endowed Chair in Polish Studies at Central Connecticut State University i Fundację im. Janusza Kurtyki, którego celem była m.in. promocja publikacji Wydawnictwa IPN *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza ps. „Anoda”*, Warszawa 2016, wystąpienie tłumaczono symultanicznie na język angielski; 30 września 2023 r. – webinarium realizowane przez University of St. Thomas Houston i Fundację im. Janusza Kurtyki, którego celem była m.in. promocja publikacji Wydawnictwa IPN *Tajemnica śmierci Jana Rodowicza ps. „Anoda”*, Warszawa 2016, wystąpienie tłumaczono symultanicznie na język angielski.

Brałem udział w turniejach historycznych i debatach organizowanych przez IPN z udziałem młodzieży szkolnej. Wielokrotnie, jako pracownik IPN, występowałem w okolicznościowych audycjach radiowych (Radio Szczecin) i telewizyjnych (TVP Szczecin) poświęconych zagadnieniom związanym z historią Polski po 1945 r. W ramach współpracy IPN z Wojskiem Polskim prowadziłem wykłady na tematy historyczne dla żołnierzy (w Szczecinie i Złocieńcu), jak również okolicznościowe wykłady w języku angielskim dla żołnierzy Wielonarodowego Korpusu Północ-Wschód.

Byłem konsultantem naukowym tłumaczenia publikacji z języka obcego: M. Herr, *Depesze*, Kraków 2016.



7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Za działalność naukową i popularyzatorską zostałem odznaczony przez Prezydenta RP: Brązowym Krzyżem Zasługi (2021 r.) i Medalem Stulecia Odzyskania niepodległości (2022 r.). Ponadto w 2024 r. otrzymałem pamiątkowy Medal 40-lecia RMN przyznany przez Stowarzyszenie Ruchu Młodzieży Niezależnej w Gorzowie Wielkopolskim. Za działalność naukową i popularyzacyjną otrzymałem również roczną Nagrodę Prezesa Instytutu Pamięci Narodowej.


.....
(podpis wnioskodawcy)